

בְּאַלֹהִים נַעֲשֶׂה-חֵיל וְהוּא יְבוֹס צָרֵינוּ:

הִגְטִים לְשׁוֹנִים בְּפִרְשַׁת בְּמַדְבַּר פֶּד

דקדוקי קריאה בפרשת במדבר בהפטרה ובראשון של נשוא

א ז	לִיהוֹדָה: הַלֹּמֶ"ד בַּחִירָק מֵלֵא, אֵין לְבִטָּא שׁוּא תַחַת הַיֹּ"ד שֶׁהִיא אֵינָה מְנוּקֶדֶת כֻּלָּל
א ח	לִישְׁשָׁכָר: יֵשׁ לְקָרָא לִישְׁכָּר וְכֵן בְּכָל מְקוֹם, וְכֵן דּוֹבֵר עַל זֶה בְּפִרְשַׁת וַיֵּצֵא וּבִישְׁלַח
א י	פְּדָה-צֹר: הַה"א נָחָה וְאֵינָה נִקְרָאת, קָרָא: פְּדָצוֹר
א יג	עֲכָרָן: הַקֶּמֶץ חֲטוּף (קֶטֶן) וְכֵן בְּדִגְלִים ב כג וְכֵן בַּחֲנוּכַת הַנְּשִׂאִים ז עב וְכֵן בְּמִסַּע הַמַּחֲנוֹת י כו
א יד	אֶלְיָסָף: הַלֹּמֶ"ד בְּשׁוּא נַח, יֵשׁ לְקָרָא 'אֶל-יִסָּף'
א יח	וַיִּתְּלֶדּוּ: גַּעִיה בִּיֹ"ד וְהַלֹּמֶ"ד לֵאל דָּגֵשׁ וּבְשׁוּא נַח ¹
א כ	עֲלִיית שְׁנִי
א כא	שִׁשָּׁה וָאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: יֵשׁ לְהֵאִיץ אֶת קְרִיאַת הַתִּיבָה הַמוֹטַעֲמַת בְּטַפְחָא לְהַסְמִיכָה לְתַבִּיר וּלְהַדְגִישׁ בְּכָךְ שֶׁשֶׁם עֵיקַר הַהִפְסָק ²
א מז	וְהַלֹּיִם: הַלֹּמֶ"ד בְּשׁוּא נַח. הִתְפַּקְדָּו: הַה"א בְּקֶמֶץ קֶטֶן, כֵּן הַדְּבַר בְּהַמְשָׁךְ ב לג, הַפ"א בְּקֶמֶץ רַחֵב וְהַקָּר"ף בְּשׁוּא נַע
ב א	עֲלִיית שְׁלִישִׁי
ב יד	בֶּן-רְעוּאֵל: בְּתַחֲלִיל הַפְּרָשָׁה הוֹפִיעַ 'רְעוּאֵל' בְּדִלִ"ת בְּמִקּוֹם בְּרִ"שׁ בַּחֲנוּכַת הַנְּשִׂאִים (סוּף נִשְׂאָ) וּבְמִסַּע הַמַּחֲנוֹת (י כ) שׁוֹב בְּדִלִ"ת
ב טז	וּשְׁנַיִם: הַיֹּ"ד בַּחִירָק וּבְדָגֵשׁ חֲזַק
ב כד	וּשְׁמֹנֶת-אֲלָפִים: הַעֲמָדָה קֵלָה בְּמ"ם בְּגִלְל הַגַּעִיָּה שֶׁם
ב לא	לְמַחְנֶה דָּן: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לֹמֶ"ם
ב יב	וְהָיוּ לִי: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לֹה"א
ג א	עֲלִיית רְבִיעִי
ג ב	בְּנֵי-אַהֲרֹן: גַּעִיה בְּבִ"ת!
ג ג	הַמְּשַׁחִים: הַמ"ם דְּגוּשָׁה כְּדִין אַחֲרֵי ה"א הַיִּדְיעָה, וְלִכֵּן הִיא בְּשׁוּא נַע אֵין כֵּאֵן מִפְּעֵל אוּ מְפֻעֵל לְהַרְפוֹת אֶת הַמ"ם
ג ו	וְהַעֲמַדְתָּ: הַעֲמָדָה קֵלָה בִּה"א לְמַנוּעַ הַבִּלְעָת הַעִי"ן הַחֲטוּפָה, הַדִּלִ"ת בְּשׁוּא נַח
ג יב	וְהָיוּ לִי: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לֹה"א
ג יד	עֲלִיית חֲמִישִׁי
ג כז	הַעֲמָרְמִי: הַה"א בְּפִתַּח לֹא בְּקֶמֶץ. הַעֲזִיאֲלִי: הַה"א בְּקֶמֶץ לֹא בְּסִגּוֹל ה"א הַיִּדְיעָה סִגּוּלָה רַק לְפָנֶי גְרוּנִית בְּקֶמֶץ רַחֵב לֹא קֶמֶץ חֲטוּף (קֶטֶן), הַעִי"ן בְּקֶמֶץ קֶטֶן, לֹא בְּקִיבוּץ
ג לו	וְעַמְדִּיו וְאַדְנָיו: וִי"ו הַחִיבוּר, לְפָנֶי פִתַּח בְּשׁוּא, לְפָנֶי חֲטָף פִּתַּח בְּפִתַּח
ג מ	עֲלִיית שְׁשִׁי

¹ עפ"י מסורת התימנים יש געיה ביו"ד כדי להניע את השווא שלאחריה

² הרבה פסוקים במקרא המציגים מספר כלשהו באלפים, מוטעם דרגא-תביר-טפחא-מרכא-סו"פ. כבר ציינו בעבר את הבעיה המתעוררת בקריאת צירוף זה של טעמים, בעיקר בקרב האשכנזים, כאשר התביר הוא בעל משקל מוזיקאלי משמעותי יותר מזה של הטפחא למרות שזו מפסיקה בעלת דרגה גבוהה יותר מזו של התביר, כך שעלול להשתמע כאילו כתוב 'שישה וארבעים, אלף וחמש מאות' ~ 1,546 במקום 'שישה וארבעים אלף, וחמש מאות' = 46500

את מספר שמתם: טעם טפחא בתיבת אַת

ג מא בְּבִהְמָת: ב"ת ראשונה בשווא ולא בחירק

ד א עליית שביעי

ד ג כָּל-בָּא: 'בא' ולא 'הבא', מקרה יחיד שבו אין ה"א הידיעה לפני התיבה 'בא'

ד ו וְשָׁמוּ: במלרע וכן הדבר גם בהמשך

ד ז קְשׁוֹת: ש"ן שמאלית

ד טו וְלֹא-יִגְעוּ: גימ"ל בדגש חזק והשווא נע

ד יז מפטיר

ד יט וְחִיו: במלרע

הפטרות במדבר הושע ב:

ב וְשָׁמוּ: במלרע

ה וְשָׁתָה: ההטעמה בת"ו פשטא נוספת מסומנת בשמאל האות האחרונה במילה³. צִיָּה: היר"ד בדגש חזק ובקמץ, אין לקרוא 'ציאה'

ח הַנְּנִי-שָׁךְ: נר"ן ראשונה בשווא נח, על אף הקושי, והש"ן שמאלית

ט וּבְקִשְׁתָּם: במלעיל, הקו"ף רפויה ובשווא נח

יב וְאִישׁ לֹא-יִצְלִינָה מִיָּדִי: טעם טפחא בתיבת וְאִישׁ

יג כָּל-מְשׁוֹשָׁה: ש"ן שמאלית. חֲדָשָׁה: הח"ת בקמץ קטן. וְכָל: בטפחא ולא מוקף

יד וְתִאֲנִתָּה: הת"ו בשווא נח, למרות הקושי. וְאֶכְלָתָם: במלעיל

טו וְתֵעַד: במלעיל והת"ו פתוחה, מי שקורא בקמץ משנה משמעות

יז וְנָתַתִּי לָהּ: טעם נסוג אחר לת"ו הראשונה. ולא כקורן ודומיו שסימנו את האזלא (קדמא) בת"ו

השנייה. וְעִנְתָּה שְׁמָה: טעם נסוג אחר לע"ן. וְכִיּוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ-מִצְרַיִם: טעם טפחא בתיבת

וְכִיּוֹם

יח וְלֹא-תִקְרְאִי-לִי עוֹד: צירוף קצת קשה, יש לשים לב למקום המרכא. בְּעֲלִי: עי"ן בשווא נח, לא בחטף

כא וְאַרְשִׁתִּיךָ: מלרע וכן בראש הפסוק הבא

כב וְיִדְעָתָה: העי"ן בפתח

ראשון של נשוא:

ד כג לְצַבָּא: הב"ת רפויה

ד כה שני במנחת שבת

ד כט שלישי במנחת שבת יש ממשיכים עד פסי לז, ויש עוצרים בפסי לג.

³ כאשר המילה מוטעמת מלעיל מסומנת פשטא נוספת על האות המוטעמת. עם זאת, במילים שאין ספק במקום הטעם הסתפקו כתבי היד בפשטא בסוף המילה, והדפוסים סימנו גם במקרים האלה. למשל במילה נָח בראשית ח יג; ישע' נד ט. המהר"ץ מגדולי תימן ומגדולי מדקדקה התעקש להטעים מילים אלה מלרע וכן נוהגים ההולכים בעקבותיו כמו "תורה קדומה". בתוכנת מפעל כתר בר-אילן מסמנים פשטא אחת [מה שלעניות דעתי לא נכון לעשות, כי עלול להטעות]. בפרויקט השו"ת מסומן כפול.

מצאתי לנחון לצרף כאן את קריאות חג השבועות הבא עלינו לטובה
דקדוקי קריאה במגילת רות ובקריאות חג השבועות כולל יום טוב שני בחור"ל

מגילת רות:

א א וְיֵהִי וְיֵהִי: היר"ד בשוא נח וכן בכל מקום

א ב נַעֲמִי: הנר"ן בקמץ רחב, קרא (קריאה "ישראלית"):

Naomi

וְשֵׁם שְׁנֵי-בָנָיו | מְחֻלּוֹן:

המילה בָּנָיו | מוטעמת במונח לגרמיה⁴.

וְיֵהִיוּ-שָׁם: העמדה קלה ביר"ד הראשונה

א ד וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: טעם נסוג אחור ליר"ד, עם זאת השי"ן בשוא נע

א ה וּמְאִישָׁהּ: להקפיד לבטא את המפיק

א ז הִיתָה-שָׁמָּה: העמדה קלה בה"א הראשונה

א ח לָכֵן שָׁבָנָה: הכ"ף והבי"ת בשווא נח למרות שהם אחרי תנועות גדולות⁵; השי"ן דגושה מטעם
"אתי מרחיק"

א י וַתֵּאֱמָרְנָה-לָּהּ: שתי מילים מוקפות, הראשונה מבין השתיים מוטעמת במאיילא⁶

א יג הֲלֵהָ | תִּשְׁפָּרְנָה: לגרמיה ואחריו רביע;

תִּשְׁפָּרְנָה שי"ן שמאלית

א יד וַתֵּשְׁנָה: שי"ן שמאלית. לְחֻמוֹתָהּ: הלמ"ד בפתח.

דְּבָקָה בָּהּ: טעם נסוג אחור לדל"ת, דגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק

א טז לְעִזְבֹּד: העי"ן בקמץ קטן

א כ אֶל-תִּקְרָאנָה לִי: אין דגש חזק בלמ"ד וכן הדבר בהמשך

א כא עָנָה בִּי: טעם נסוג אחור לעי"ן.

הִרַע לִי: טעם נסוג אחור לה"א

א כב הִשָּׁבָה: הטעם בשי"ן מלעיל⁷. וכן בהמשך ב ו, ד ג

ב א מִידַע: קרי מוֹדַע, הדל"ת בקמץ

ב ב אֶלְכָּה-נָּא: הלמ"ד בשווא נע.

וְאֶלְקָטָה: על אף שבדפוסים הקר"ף מנוקדת לרוב בחטף קמץ, נכון לבטא שם שווא נע, כן הדבר גם

בהמשך. לְכִי: בניגוד להרגל שבשפה היומיומית, ההטעמה בכ"ף

ב ג וַיִּקָּר מִקְרָה:

בחלק מהדפוסים מוטעם תיבת מִקְרָה ברביע אך הנכון הוא בזקף

ב ד וַיֵּאמְרוּ לוֹ: טעם נסוג אחור ליר"ד והמ"ם בשוא נע.

יִבְרָכְךָ: על אף הקושי, הכ"ף הראשונה בשווא נח

⁴ מונח שהוא טעם מפסיק, מופיע לרוב לפני רביע ראה על כך בספרו של הרב ברויאר "טעמי המקרא" עמ' 66.

⁵ אין זה יוצא מן הכלל: כאשר ההטעמה בהברה המונעת בתנועה גדולה, השווא שלאחריה הוא נח

⁶ במ"ם יש מאיילא, על אף הדמיון בינו לבין הטיפחא, המאיילא הינו טעם מחבר (הוא מופיע גם בקריאת המפטיר של שבועות).

⁷ יש כאן שינוי משמעות אם יקרא מלרע.

ב ח שְׁמַעְתָּ: העי"ן בפתח. תַּעֲבוּרִי: הטעם בר"ש מלרע

ב ט יִקְצְרוּן: מלרע. נִגְעָךְ: הנ"ן בקמץ קטן

ב י נִכְרִיה: הנ"ן בקמץ קטן

ב יא לֹא-יִדְעַתָּ תְּמוּל: העי"ן בפתח וכן הדבר גם בהמשך, יש להיזהר מלהבליע את הת"ו שבסוף התיבה הראשונה עם זו שבתחילת התיבה השנייה

ב יב פָּעֲלָךְ: הפ"א בקמץ גדול והעי"ן בקמץ חטוף.

וּתְהִי: הת"ו בשווא נח.

אֲשֶׁר-בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת-כְּנָפָיו:

טעם טפחא בתיבת אֲשֶׁר-בָּאת, יש להקפיד על הפרדת התיבות 'לחסות' - 'תחת'⁸

ב יג שִׁפְחָתְךָ:

הח"ת בקמץ ובהמשך הפסוק בחולם שִׁפְחָתְךָ

ב יד לָהּ בָּעֵז: אין מפיק בה"א ועל כן הב"ת אחריה רפויה.

וַיִּצְבָּט-לָהּ: הב"ת בקמץ קטן. וְתֹאכֵל: במלעיל

ב יח מְשַׁבְּעָה: השי"ן בקמץ קטן

ב יט לִקְטֹט: הטי"ת בשווא נח על אף הקושי

ב כא וְתֹאמַר רֹות הַמּוֹאֲבִיָּה:

טעם טפחא בתיבת וְתֹאמַר. תִּדְבָּקִין: הטעם בקו"ף מלרע.

בפרק ג יש לשים לב לקרי וכתוב

ג א יִיטֵב-לָךְ: העמדה קלה ביו"ד

ג ג וְרַחֲצֵת | וְסִכֵּת: לגרמיה ואחריו רביע; לְאִישׁ: הלמ"ד בקמ"ץ ולא בשוא⁹

ג ד בְּשִׁכְבוֹ: השי"ן בקמץ קטן, הכ"ף בשווא נח והב"ת אחריה רפויה

ג ה אֲשֶׁר-תֹאמְרִי - אֵלֶי: קרי אֵלִי אך ללא כתיב

ג ט אֲמַתְךָ: כאן במלעיל ובהמשך הפסוק במלרע אֲמַתְךָ.

וּפְרִשְׁתָּ: במלרע

ג יא אֶל-תִּירְאֵי: רי"ש בשווא נע, הקורא בשוא נח משנה משמעות לשון ראיה

ג יב כִּי אִם גֵּאֵל: כתיב אִם אך ללא קרי; אֲנֹכִי: הטעם בנ"ן מלעיל בגלל ההפסק

ג יג לִינִי | הַלִּילָה: לגרמיה ואחריו רביע;

לְגֵאֲלָךְ: הגימ"ל בקמץ גדול והאל"ף בחטף קמץ; אֲנֹכִי: הטעם בנ"ן מלעיל

ג טו וְאַחֲזִי-בָהּ: החי"ת בחטף קמץ הנקראת כחולם.

וַיִּמָּד: המ"ם בקמץ קטן

ג יז נָתַן לִי: טעם נסוג אחור לנ"ן.

כִּי אֶמַר - אֵלֶי: קרי אֵלִי אך ללא כתיב

ג יח כִּי-אִם-כִּלְהָ: תיבה כִּי- מוקפת ולא בתביר

⁸ לאלו שאינם מבחינים בין ת"ו רפויה לדגושה, וגם אינם מכירים בהבחנה של קריאת ת"ו רפויה כסמך.

⁹ הקורא בשווא משנה משמעות.

ד א שְׁבַה-פָּה: הפ"א דגושה בדגש חזק בדין דחיק בניגוד לפסוק הבא שם היא רפה שְׁבוּ-פָה.

פְּלִנִּי אֶלְמִנִּי: שניהם במלרע.

וַיֵּסֶר וַיֵּשֶׁב: הראשון במלעיל והשני במלרע

ד ג הִשְׁבָּה: הטעם בשי"ן מלעיל¹⁰

ד יא הַבָּאָה: במלרע

ד יב יִלְדָּה: הלמ"ד בשווא נע, אחרת משנה משמעות.

לַיהוּדָה: הלמ"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא ביו"ד

ד יד וַיִּקְרָא: הוא"ו בשווא

ד טו וְהָיָה לָךְ: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה.

אֲשֶׁר-אֶהְבֶּתְךָ: הטעם בבי"ת, במלעיל. הבי"ת פתוחה והתי"ו בסגול. יִלְדָּתוֹ: הטעם בדלי"ת והיא

בפת"ח. טוֹבָה לָךְ: טעם נסוג אחור לטי"ת

ד יח פָּרַץ: הפ"א קמוצה, על אף שאינה מוטעמת באתנח או סו"פ

ד כ אֶת-שְׁלֹמֹה: שי"ן שמאלית

ד כב אֶת-יְשִׁי: השי"ן בקמץ

קריאה לשבועות שמות יט החל מפס' א:

יט ב וַיַּחֲזֶן-שָׁם: געיה ביו"ד

יט ג וַתִּגֵּד: הגימ"ל בצירי

יט ה וְהִיטָם: במלעיל. סִגְלָה: יש להדגיש את הלמ"ד

יט ו תִּהְיוּ-לִי: געיה בתי"ו

יט ז עליית שני

יט י וְקִדְשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר: על פי ברויאר ורוב הספרים אשר בידינו, ההטעמה היא - מרכא טפחא אתנח.

יט יג יִרְחָה: יו"ד ראשונה בחירק חסר, יו"ד שניה בקמץ ובדגש חזק

יט יח עָשָׂן: מנוקד קמץ ופתח, פועל בעבר (תורה קדומה).

אֲשֶׁר יֵרֵד עָלָיו ה' בָּאֵשׁ: להקפיד על הפרדת ה' – באש¹¹

יט יט הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד: טעם טפחא בתיבה הוֹלֵךְ

יט כ עליית רביעי

יט כד פֶּן-יִפְרֹץ-בָּם: הרי"ש בקמץ קטן

עשרת הדברות

בטעם תחתון: מִבֵּית במונח עֲבָדִים באתנח, הפסוק הראשון מסתיים בתחילת הדיבר השני

בתיבה עַל-פָּנָי

¹⁰ הקורא מלרע משנה משמעות.

¹¹ יש להחיש את קריאת שם ה' כך שיישמע קרוב יותר לתיבה הקודמת

בטעם עליון: מִבֵּית בַּמִּזְבֵּחַ בַּסִּילּוֹק וְזֶהוּ הַנוֹסַח הַנֶּכּוֹן לַטֶּעַם עָלִיוֹן. אֵין לַהֲשִׁיחַ עַל אוֹתָם הוֹצֵאוֹת אֲשֶׁר צִירְפוֹ אֶת הַדִּיבֵר הָרֵאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי אֶל פֶּסוּק אֶחָד אַרְבָּעִים¹². הַפֶּסוּק הַשֵּׁנִי מֵתַחִיל ב- לֹא יִהְיֶה-לָּךְ וְטֶעַם אֶתְנַחַם בְּתִיבַת לִשְׁנָאִי. כֵּךְ יוֹצֵא שֶׁכָּל דִּיבֵר נִתּוֹן בַּפֶּסוּק נִפְרָד. כִּמוֹ כֵּן, אֵין לַהֲשִׁיחַ כָּלֵל עַל הָרְבִיעֵ שֵׁשׁ בַּקּוּרֵן בַּמִּלָּה עֲבָדִים.

כ ה תַּעֲבֹדֶם: הַתִּי"ו בַּקֶּמֶץ רַחֵב וְהַעִי"ן בַּקֶּמֶץ קָטָן.
קִנְיָא: קִי"ף פְּתוּחָה וַיֵּשׁ לַהֲדַגִּישׁ אֶת הַנּו"ן לְהַבְדִּיל לְשׁוֹן קִנְיָא מִלְשׁוֹן קִנְיָן. וְעֵשָׂה: טֶעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לַעִי"ן

פסוק	טעם עליון	טעם תחתון
ט	וְעָשִׂיתָ כָּל- מְלָאכָתָךְ: וְעָשִׂיתָ בַטֶּעַם מִשְׁרַת וְלִכְּן הַכ"ף בְּתִיבַת כָּל רְפוּיָה	וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתָךְ: וְעָשִׂיתָ בַטֶּעַם מִפְּסִיק - הַכ"ף בְּתִיבַת כָּל דְּגוּשָׁה
יג	לֹא תִרְצָח: ס לֹא תִנָּאֵף: ס לֹא תִגְנֹב: הַתִּי"וֹן דְּגוּשׁוֹת	לֹא תִרְצָח ס לֹא תִנָּאֵף ס לֹא תִגְנֹב הַתִּי"וֹן רְפוּיּוֹת, הַצַּדִּי בַקֶּמֶץ גַּם בְּתַחֲתוֹן

כ יד וְעָבְדוּ וְאַמְתּוּ וְשׁוֹרְוּ וְחִמְרוּ: וְהַי"וֹ הַחִיבּוּר מְנוּקֶדֶת: שׁוּא, פֶּתַח, שׁוּא, פֶּתַח

כ טו עֲלִיית חֲמִישִׁי
כ טז וְאֶל-יְדִבֵּר עֲמָנוּ אֱלֹהִים פֶּן-נָמוּת: יֵשׁ לַחֲחִישׁ אֶת קְרִיאַת הַתִּיבָה אֱלֹהִים לַהֲסַמִּיכָה לַתִּיבָה הַקּוֹדֶמֶת,
פֶּן-נָמוּת: לַהֲזַהֵר מֵהַבְלָעָה אוֹת, לֹא פֶּנְמוֹת
כ כ אֱלֹהִי כֶסֶף: טֶעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לַמ"ד
כ כג לֹא-תִגְלֹה: הַתִּי"ו בַּחֲרִיק חֶסֶר וְדָגֵשׁ חֶזֶק בַּגִּימָ"ל הַקְּמוּצָה

מַפְטִיר חֶג הַשְּׁבוּעוֹת בַּמַּדְבָּר כח:

כו בְּהַקְרִיבְכֶם שְׁנֵי טַעֲמִים בַּמִּלָּה, הַבִּי"ת בְּתוֹךְ הַמִּלָּה בְּשׁוּא נַע. בְּשִׁבְעַתִּיכֶם: הַטֶּעַם בַּעִי"ן הוּא מֵאִילָל

הַפְּטֵרַת חֶג הַשְּׁבוּעוֹת יַחֲזָקָא א:

ב יוֹיָכִין: בְּשָׂאֵר מְקוֹמוֹת יְהוִיכִין, אֲבָל כֹּאן הִי"ד בַּחוּלָם

ד וְאַרְא: הַטֶּעַם בַּאִל"ף מַלְעִיל.

בָּאָה: הַטֶּעַם בַּאִל"ף מַלְרַע¹³

¹² מְקוֹר הַשִּׁיבוּשׁ כִּנְרָאָה בַּכֵּךְ שֶׁחֶלֶק מֵהַדְּפוּסִים וְכַתְבֵּי הַיָּד הַטַּעֲמִימוֹ הַטַּעֲמָה כְּפוּלָה עַל גְּבִי אוֹתוֹ טַקְסֵט וְכֵךְ נּוֹצֵר קוּשִׁי לַזְהוּת אֶת הַטַּעֲמָה הַמִּיּוֹעֶדֶת לְכָל חִלּוּקָה
¹³ הַקּוּרָא מַלְעִיל מִשְׁנָה מִשְׁמַעוֹת

וְנִגְהָלָו: מילים מוקפות¹⁴ מוטעמות במרכא טיפחא כבמילה אחת, וגעיא (מתג) בגימ"ל¹⁵ למנוע הבלעת הה"א המופקת. בפסוק כז המילים פרודות וגם שם יש געיא.

ז וְנִצְצִים: הצד"י הראשונה בשווא נע, בחלק מהדפוסים מופיע חטף פתח להורות על הנעת השווא בלבד ולא על קריאת החטף עצמו.

ח אַרְבַּעַת: במלעיל, כן הדבר גם בהמשך

ט חֲבֵרֶת: הטעמה משנית בחי"ת, מרכא תביר באותה מילה.

יא מִלְמַעְלָה: הלמ"ד אחרי המ"ם רפויה. **שְׁתִּים:** בתיב ולא בפשטא כפי שמופיע בקורן ואחרים.

גְּוִיתִיהֶנָּה: הוא"ו בחירק חסר והי"ד אחריה בחולם ודגש חזק

כא וְבִהֲנִשָּׁאִם: הבי"ת בשוא נח אע"פ שיש געיא לפניו. השי"ן בשוא נע

כה בְּעַמְדָם: העי"ן בקמץ קטן

כז כְּמֶרְאָה-אֵשׁ: יש להקפיד לבטא פעמיים צירי שלא ייבלע השני בתוך הראשון

קריאת יום ב לאחינו שטרם זכו לעלות לארץ ישראל

דברים טו יט

טו כ תֹּאכְלֶנּוּ: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף פתח

טו כא תִּזְבְּחֶנּוּ: הבי"ת קמוצה

טו כג תִּשְׁפְּכֶנּוּ: הפ"א בשוא

טז א עליית שני

וְעֵשִׂיתָ פֶּסַח: הפ"א בדגש חזק מדין אתי מרחיק.

טז ב וְזָבַחְתָּ פֶּסַח: טעם נסוג אחור לבי"ת, ודגש אתי מרחיק

בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחָר: תיבת אֲשֶׁר מוקפת ולא במונח

טז ד עליית שלישי

טז ז וּבִשְׁלַחַת וְאֶכְלָתָּ: מלרע בגלל ו"ו ההיפוך.

וּפְנִיתָ: נותר מלעיל. **וְהִלַּכְתָּ:** מלרע

טז ט עליית רביעי

שִׁבְעַת: השי"ן בקמץ¹⁶. **תִּסְפֹּר-לָךְ:** הפ"א בקמץ חטוף

טז י וְעֵשִׂיתָ: מלעיל, וכן בהמשך.

יִבְרַכְךָ: הכ"ף הראשונה בשוא נח, וכן בהמשך¹⁷

¹⁴ במהדורת ברויאר אין כאן הקפה וכן בפסוק כז אין הקפה. בתוכנת כתר בר-אילן מוקף. בכתר עצמו קשה לקבוע. תשובה שקיבלתי על ענין זה מרפאל זר (ראש מדור מסורה במפעל המקרא, האוניברסיטה העברית): ר' אליהו שלום. אנא הבט במהדורת מפעל המקרא על אתר. ישבנו שבעה נקיים על תיבה זו, ולבסוף הטרחנו את עצמנו להיכלל הספר כדי לעיין בכתר במקור. ההעתקה של מהד' בר אילן נכונה, למרות הזרות. ויש לציין עוד, כי המרכא שבאות נז"ן היא תיקון (בכתר) מגעיה, והגעיה שבאות גימ"ל היא תוספת. סיוע לגרסת הכתר אפשר למצוא בכתב יד קהיר, וכן בכתב יד נ (=ניו יורק, ENA 346).

בברכה, רפאל זר (ראש מדור מסורה במפעל המקרא, האוניברסיטה העברית)
 רפאל זר רכז המערכת מפעל המקרא
 אני מודה בזה לרפאל זר על התשובה המהירה והבהירה. ומכאן שנוסח המקרא צריך בדיקה ודקדוק. גם בדיקה מצילומים אינה מספיקה לפעמים.

¹⁵ עיין הערת רפאל זר שהגעיא כאן נוספת, אבל בפסוק כז היא מקורית.

¹⁶ הקוראו בשוא משנה משמעות. וכן בהמשך הפרשה ובכל מקום במשמע שְׁבוּעַ – שבעה ימים.

¹⁷ אפשר לאמן את הדיבור לבטא כך.

טז יג עליית חמישי

בְּאַסְפֹּךְ מְגֻרְנֶךָ: האל"ף והגימ"ל בקמץ חטוף

טז טז אֲשֶׁר יִבְחָר: קמץ בזקף קטן, החי"ת בקמץ

הפסרת יום טוב שני של גלויות לאחינו שטרם זכו לעלות לארץ ישראל,
חבקוק ג א-סוף חבקוק:

א לַחֲבֻקֻק: הלמ"ד בפתח

ב יִרְאֵתִי: במלעיל¹⁸.

פְּעֻלָּךְ: הפ"א בקמץ רחב, העי"ן בקמץ קטן

ג אֱלֹהֵי: הטעם בלמ"ד¹⁹

ד וְנִגְהַ: במלעיל ומפיק בה"א למרות הקושי²⁰

ה יִלְךְ דָּבָר: טעם נסוג אחור ליו"ד.

וַיֵּצֵא רָשָׁף: כאן הטעם לא נסוג אחור

ו וַיִּמְדֹד אֶרֶץ: טעם נסוג אחור למ"ם.

שָׁחוּ: שי"ן ימנית ובמלרע

ח הַבְּנֵה־רִים: ה"א השאלה מנוקדת בחטף פתח ולכן גם הבי"ת אחריה רפויה

ט אָמַר סֵלָה: טעם נסוג אחור לאל"ף

יא עָמַד זְבֻלָּה: טעם נסוג אחור לעי"ן וגם התיבה השנייה במלעיל

יג מִחֲצַת רֹאשׁ: הרי"ש דגושה באופן נדיר מדין אתי מרחיק²¹

יז לֹא-עָשָׂה אֶכְלִ: טעם נסוג אחור לעי"ן

יח אֶעֱלֹזָה: העי"ן בשווא נח

יט יֵי אֲדָנִי: יש לקרוא שם ההויה הראשון: אֱלֹהִים

לְמִנְצָח: הלמ"ד ללא געיא, המ"ם בשווא נח וכן בכל ספר תהלים, הספרים שיש בהם געיא לוקים בדיוקם

בן לאשרי. במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית ליצאתם מארץ מצרים. לבאר למה מנה כאן כל הפרטים מה שלא נכתב כן במקום אחר, על-פי מה שכתב אוה"ח הקדוש (במדבר לג א) בשם הזוהר הק', דמדבר סיני היה מלא קליפות וכח הטומאה דכתיב בַּמִּדְבָּר הִגְדֹל וְהַנּוֹרָא נָחַשׁ שָׂרָף וְעִקְרָב וְעִמָּאון (דברים ט, טו), והם ד' אבות נזיקין, ואילולי הליכת בני ישראל בכוונות נאותות וקבלת התורה שטיהרה שם האויר, לא היה בריה יכולה לעבור בו, והיו מחריבים כל הסביבות. גם ידוע דהקדושה נקראת 'אור' והטומאה נקראת 'חושך' 'ולפ"ז יבואר שאמר הכתוב: 'במדבר סיני' – הידוע בחשכותו, כשדיבר ה' אל משה 'באהל' – נעשה כולו אור, על דרך הכתוב יִתְהַל אֹר (איוב מא, י), ועיד"ז זכו 'מועד' ליום טוב. אך באיזה כח ימשיכו את האור לשאר המסעות, ועל זה אמר 'באחד' ע"י קריאת שמע שחרית וערבית וקבלת עול

¹⁸ מקום הנחת טעם זרקא הוא בסוף המילה ללא קשר למקום ההטעמה.

¹⁹ הקורא אלוהה [Eloha] הן מלעיל והן מלרע מבטא שם קדוש בשיבוש. הקריאה הנכונה, אשכנז: אֱלֹאָהּ הקורא אלוהה [Eloha] הן מלעיל והן מלרע מבטא שם קדוש בשיבוש. הקריאה הנכונה, אשכנז: אֱלֹאָהּ [Eloah]; עדות המזרח והמערב (צפון אפריקה) אֱלֹוָה [Elowah].

²⁰ אחד מחמשת השורשים שה"א שורשית ובמפיק, ראשי תיבות: ג"ן כת"ם

²¹ רי"ש אינה מקבלת דגש בדרך כלל, אבל יש יוצאים מהכלל

מלכות שמים ואחדותו יתברך עליכם, 'לחודש' עיד"ז יתחדש אורו יתברך בכל מסעכם, השני גימטריה שס"ה, היינו שכל השנה תהיו בקבלת עול מלכות שמים וחביב כבשעת קבלת התורה, כאומרם ז"ל (ספרי ואתחנן פסקא לג) בכל יום יהיו בעיניכם כחדשים, לא כדיוטגמא ישנה, עיד"ז יאיר אורו יתברך עליכם תמיד, ותזכו בשנה זו שתהיה הגאולה 'השני' בפרסומה 'לצאתם מארץ מצרים', שעשה לכם אותות ומופתים נפלאים שנתפרסמו בכל העולם, כמו כן יהיה עתה, וכמו שהובטחנו ע"י הנביאים וינעבר מלפס לפניהם וי בראשם (מיכה ב, ג) ויבימי צאתך מארץ מצרים ארצנו נפלאות (מיכה ז, טו), 'משא"כ עלית עזרא שהיתה בדרך הטבע, דלא תוכל להחשב שניה ליציאת מצרים, כי לא היה בגדר זה כלל.

לב העברי. וידבר ה' אל משה במדבר סיני. במדרש כאן: אריב"ל, אלמלי היו אומות העולם יודעין מה היה המקדש יפה להם, קסטריות היו מקיפין אותו כדי לשמרו, שהיה יפה להם יותר משל ישראל, שכן שלמה סידר תפלה זגס אל הנכרי (מלכים א, ח, מא) וגו' ועשית פכל אשר יקרא אליך, אבל כשהוא בא אצל ישראל, מה כתיב, ונתת לאיש פכל דרכיו אשר תדע את לבבו, אם היה ראוי לו היה נותן לו, ואם לאו אינו נותן לו, ע"כ. ולכאורה צ"ע, וכי שלמה המלך ע"ה היה אוהב נכרים יותר מישראל ח"ו. אבל ענין הדבר כך הוא, להנכרי כל מה שבא להתפלל ולבקש, אין מדקדקין שאולי טובה זו רעה היא לו, אמנם לישראל לא יוכל הקב"ה ליתן לו כל משאלות לבו, כמו האב לא יוכל ליתן משאלות בנו הקטן להרע. והנה בחינת 'טוב', הוא טוב באמת, ובחינת 'יפה', הוא מה שנראה לעינים. וזה שאמר: היה המקדש 'יפה' להם יותר משל ישראל, דאילו נכרי זעשית ככל אשר יקרא, אבל כשהוא אצל ישראל לא התפלל שלמה שישמע בכל בקשת ישראל, דהרבה נסרחו ע"י עשרם, כמו שהתפלל שלמה יראש ועשר אל תתן לי' (משלי לח), והתפלל ונתת לאיש ככל דרכיו, כדרכו בקודש, אשר תדע את לבבו, אם היה ראוי לו נותן, ואם לאו אינו נותן.

הרב אליעזר פוליאייס נר"ו. איש איש לפטח, מטה ת"א שבטא, וכן מתורגם תיבת מטה בכל מקום, (אם לא במקום שהכונה למקל שמתורגם חוטרא, וכן שבט במקום שהכונה למקל כמו כל אשר יעבר תחת השבט בסוף בחוקותי מתורגם חוטרא), ובלשון המקרא מצינו נמי לשון שבט כמו בפרשת ויחי (מ"ט כ"ח) כל אלה שבטי ישראל, ובדוכתי טובא, והנה מטה הוא לשון מקל, וכן שבט הוא לשון מקל, וצ"ב למה נקראו השבטים בלשון זה.

ובפרשת ויחי (מ"ט י) כתיב לא יסור שבט מיהודה, ות"א עבד שולטן, והיינו משום שדרך המושל לרדות בשבט, וכמו שדרשו רז"ל סנהדרין ה' א' על פסוק זה (והובא ברש"י) אלו ראשי גלויות שבבבל שרודים את העם בשבט, ואפשר דמשום כך נקרא קיבוץ אנשים המאוגדין יחד שבט, ולא דוקא י"ב שבטי ישראל, ומצינו נמי דמקצת שבט נקרא שבט כמו שבט משפחת הקהתי בסוף במדבר, בכל שבטי בנימן (שופטים כ' י"ב), ומצינו נמי שכל ישראל כאחד נקראים שבט כדכתיב וישראל שבט נחלתו (ירמיה' י' ט"ז).

ולפי הרד"ק שמואל ב זז מצינו נמי שהמושל עצמו נקרא שבט, והוא ע"ש השבט שמושל בו. ומצינו שהקולמוס נקרא שבט, כדכתיב שופטים ה' ז' ומזבולן משכים בשבט ספר, ושם משום שע"י הכתיבה השליט מבצע פעולותיו, ע"י שילוח אגרות וכתיבת החוקים בספר, וכן המחוקקים נקראים סופרים כדמתרגמינן שופטים ה' ט' חקקי ספרין.

וכן נקראו השבטים מטה מטעם הנזכר, לפי ששבט ומטה עניינו אחד וכמשנ"ת, ושור שכ"ב הרד"ק בסוף שורש נטה, ובשורש שבט כתב דנקרא מטה כי מטה כל אחד לחברו. ומצינו בויקרא כ"ו כ"ו בשבטי לקם מטה לקם, ופירש הרד"ק בסוף שורש נטה דהיינו משען וחוזק, שהוא כמו המטה שהוא משען לאדם, וגם נקרא המטה משען כדכתיב במדבר כ"א י"ח במחזקק במשענותם.

דפי בר-אילן במדבר פד.

ודגלו עליי אהבה

הרב פרופ' יצחק קראוס המכון הגבוה לתורה והמדרשה, אוניברסיטת בר-אילן.

בתקופה האחרונה לדגל ישראל יש עדנה. הוא "מכבד" באירועים ציבוריים שונים, כמו הפגנות, עצרות עם והוא מלווה את כוחות הבטחון, באשר הם, בהגנה על מדינת ישראל ואזרחיה. המכנה המשותף לאירועים אלו ולנוכחות הדגל בהם הוא ההרגשה שיש להילחם על הדגל, לאמר, להילחם על מדינת ישראל ועל ערכיה. וכאן ישאל השואל מה מסמל הדגל? נעניין במשמעותו של הדגל, כפי שהוא מופיע במקור הראשון בתנ"ך, בפרשת במדבר.

ספר במדבר המתאר את המסע הגדול של עם ישראל לארץ ישראל, פותח בתאור מחנה ישראל במדבר. התאור כולל את מספר בני ישראל ואת מבנה המחנה. התורה מציינת שהקב"ה מצווה את משה על קביעת סדרי המחנה: "וַיֹּצִאנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל דָּגְלוֹ לְעִבְאָתָם" (א:ב), וביתר פירוט בציווי למשה ולאחריו "אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאֶתֶר לְבֵית אֲבֹתָם וַיֹּצִאנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאַהֲלֵ מוֹעֵד יַחְנֹה" (שם ב:ב).²²

על פי פשוטי המקראות נראה שקביעת סדר מחנה ישראל, על פי דגלים, הוא הליך פרוצדורלי, ובז'רגון הצבאי "שילוט טקטי", שמטרתו ליצור סדר במחנה גדול זה. כך מסביר רש"י את הפסוק: "איש על דגלו באתת":

כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו. צבעו של זה לא כצבעו של זה, צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחשן, ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו. לאמור: החלוקה היתה כפולה "איש על דגלו" - חלוקה שבטית, ו"איש על מחנהו" - חלוקה למחנות הכוללים שלושה שבטים. עפ"י רש"י לכל דגל, כלומר שבט, יהיה אות - "מפה צבועה" [הדגל בלשוננו] ותפקידו סימן זיהוי המסייע לאדם למצוא את מקום חנייתו במדבר. עיון במדרשי חז"ל מלמד שלתפקיד הדגלים יש משמעות פנימית. הרב אברהם יצחק הכהן קוק, דרש בטקס הכנסת דגל הגדוד העברי לבית הכנסת ה'חורבה', והגדיר את המדרש שיובא להלן:

יש לנו באוצר האגדה שלנו מדרש פיוטי מאוד יפה נעים וקדוש, שממנו נוכל גם עתה לדלות פנינים הראויים להיות קשורים אל נשמתנו, בקשר עם הכבוד והחיבה, שיש בה גם כן קווי קדושה, שאנו מרגישים ביחש להדגל הצבאי הזה ביחוד של גדודנו החביב, שהננו מכניסים אותו היום למשמרת בבית הקדוש הזה.²³

אלו דברי המדרש:

וַדָּגְלוֹ עָלָי אֶחָבָה (שיר השירים ב, ד) אמר הקדוש ברוך הוא יש לאומות דגלים ואין חביב עלי אלא דגלו של יעקב הה"ד ודגלו עלי אהבה, ד"א הביאני אל בית היין בשעה שנגלה הקדוש ברוך הוא על הר סיני ירדו עמו כ"ב רבבות של מלאכים שנאמר רָכַב אֱלֹהִים רַבְתִּים אֱלִפִּי שָׁנָאן (תהלים סח, יח) והיו כולם עשויים דגלים דגלים שנאמר דָּגוּל מְרַבֵּה (שיר השירים ה, י) כיון שראו אותן ישראל שהם עשויים דגלים דגלים התחילו מתאווים לדגלים אמרו אלואי כך אנו נעשים דגלים כמותן לכך נאמר הביאני אל בית היין זה סיני שנתנה בו התורה שנמשלה ב"ן... אמר להם הקדוש ברוך הוא מה נתאוויתם לעשות דגלים חייכם שאני ממלא משאלותיכם ימלא ה' כל משאלותיך (תהלים כ, ו) מיד הודיע הקדוש ברוך הוא אותם לישראל ואמר למשה לך עשה אותם דגלים כמו שנתאוו.

תאווה זו של ישראל לעשות דגלים כמלאכים תמוהה, ובלשונו של ר' קלונימוס קלמיש אפשטיין, בעל "מאור ושמש":

וצריך להבין החמדה זו מה היא. ואם נאמר שחמדו לעבוד את השי"ת כמו מלאכים גם בלא דגלים נמי מן הראוי שאדם יכסוף יחמוד לזה לעבוד עבודה כמו מלאך? ועוד צריך להבין הענין דגלים של המלאכים מה היא וכי דגלים של מפות היו להם? (במדבר, ד"ה: במדרש).

התשובה לשאלה זו טמונה במשמעות הנוספת שיש למונח דגל. מן הלשון המקראית הועתקה משמעות דגל לנס, וכך בתרגומים למקרא "טקס". בדרך זו מסביר ר' אפרים שלמה בן אהרון מלונטשיץ, בפירושו "כלי יקר", את תאווה של ישראל לדגלים:

והקרוב אלי לומר בזה, שעיקר חשקם של ישראל היה להראות לכל העמים כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם, ועל ידי זה ישאו דגל הרוממות והנצחון בכל ד' רוחות העולם כי על ידי שהם מסובבים בכל ד' רוחות והשכינה והארון באמצע תל שהכל פונין אליו... וזה אות הדגל כי הוא סימן הנצחון במלחמה, ודגל זה הוא בשם ה' כי לא בחרבם ירשו ארץ כי בשם ה', וכן המלאכים ע"י שהם סובבים כסא כבודו ית' מוראם על כל הנמצאים כמ"ש אֵימָה כְּנֻדָּלוֹת (שיר השירים ו, ד) ועל דגלים אלו הובטח יעקב שנאמר בו (בראשית כח יד) וַפָּרַעַת יָמָה גו', לכך נאמר אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאֶתֶר. היינו באותות שמסר להם אביהם יעקב כו' כי במראה נראה אליו ענין הדגלים בפסוק ופָּרַעַת יָמָה וגו'.

²² על כפילות הפסוקים ראו הערת הנצי"ב בהעמק דבר א, נב.

²³ דרשת הרב נחשפה ע"י הרב ארי שבט, ראו בספרו המקיף של הרב ארי שבט, להרים את הדגל, ירושלים, תשע"ד, עמ'

רצונם של בני ישראל היה להוות נס – אות וסימן לקב"ה בעולם, ולכן לא הסתפקו בדגלים כאומות העולם, המורים על התאגדות אנושית. מטרת בני ישראל היתה להיות כאן בארץ כמלאכי השרת הקוראים בשם ה': "מַמְלֶכֶת כְּהֻנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ" (שם' יט:י). לאור דברי "כלי יקר" מובן המדרש המתאר את הזיקה ההדדית שבין ישראל לקב"ה:

וַיֹּשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל (שמות יד, ט) וישע כתיב²⁴ כביכול ישראל נגאלים וכאלו הוא נגאל, ובשם אלהינו נדגול שקבע הקב"ה שמו בשמנו ועשה אותנו דגלים (במדבר רבה (וילנא) פרשה ב).

התאווה לדגלים ולהדמות למלאכי השרת מוסברת ע"י בעל "מאור ושמש" בפרדיגמה הסוציולוגית²⁵. דבריו משמעותיים מאוד לחברה הישראלית והיהודית בתקופת קיטוב. רבי קלונימוס מסביר את התאווה לדגלים, כמלאכים, בדרך חדשנית. אחדות עם ישראל מותנית בהכרה בשוני של הזולת ויצירת חברה הרמונית הנותנת מקום לכל אינדיבידואל – כמו המלאכים. אלו דבריו:

ונראה בזה, דהן אמת שעם בני ישראל הקדושים צריכין להיות יחד בקשר אמיץ וחזק באחדות גמור באהבה ואחוה וריעות, אך על כל פנים צריך האדם להתבונן ולידע ערכו ודוגמתו לאיזה איש יקרב את עצמו. כמו שאיתא במדרש (ב"ר מא א) צָדִיק כְּתָמֶר וְפָרַח (תהלים צב יג) מה תמר זו יש בו פירות ויש בו עלין ולולבין וגומר - כך ישראל, יש מהן בעלי מקרא בעלי משנה בעלי אגדה. לכן צריך האדם להכיר ערכו באיזה מקום יהיה מקומו, ובין איזה אנשים יהיה מנוחתו אשר יוכל להשיג ערך עבודתו ליוצרו... ומדריגה זו למדו ישראל מסיני, שראו המלאכים נעשים דגלים שלא נכנס אחד בתחום חבירו, לא מיכאל נכנס בתחום גבריאל וכו', רק כל אחד עמד על מקומו ומשם השיגו כל אחד כפי שכלו, כך נתאוו ישראל ואמרו הלואי אנו עושים כך שלא ידחוק אדם את חבירו לכנס לפנים ממדריגתו הראוי לו. ואמר הקדוש ברוך הוא למשה עשה להם כך רצה לומר, הואיל שנתאויתם לדגלים שלא יכנס אחד בתחומו של חבירו, רק כל אחד ירצה לקבל כפי הכנתו - עשה להם כך; מחנה ליום לחוד, מחנה ישראל לחוד, כל אחד על דגלו. אלו מן המזרח ואלו מן הדרום וכו' שלא יכנס כל אחד רק אצל דומה לו, כמו שמבואר במדרש שכל השבטים של הדגלים היו שייכים להדדי, כל דגל ודגל לפי הראוי לו והבן. (במדבר, ד"ה: במדרש)

בדרך זו מבאר גם בעל "מי השילוח", רבי מרדכי יוסף ליינר, סדר המחנות וסדר המסעות יכול להוות מקור לקנאה בין השבטים. לדבריו, תפקיד הדגל בישראל לפרסם את שם ה' בעולם, ותפקיד כל שבט להרים את דגלו במקומו. תפיסה זו מונעת קנאה בין השבטים: ובזה מורה לנו השי"ת שלא יהרהר אליאב ויאמר מדוע בצלאל יגביה לשבת ואני אסע לאחרונה, לזה כתיב איש על דגלו, היינו במקום שרצון השי"ת ששם יהיה ההכרה שלו בכבוד שמים שם יחנו ואל יקנאו זה בזה, ובכל מקום הוא כבודי²⁶.
אסיים בדברי הראי"ה קוק, בטקס הכנסת דגל הגדוד העברי לביהכ"ס החורבה: הדגל קשור ברשמי זכר קדושים של שאיפתנו הלאומית לתשועת אלהים בעדנו ובעד כל חי... 'נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגל ימלא ה' כל משאלותיך', וְבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל (ישעיהו נט, כ) במהרה בימינו, אמן".

פניני תרגום יונתן. וְחִזְרָה תִּקְרַב יוֹמָת באיזה מיתה יומת הזר הקרב לעבודה?
רש"י כתב 'מיתה בידי שמים'. וכן כתב הרמב"ן (שמות כא, כט) שכל מקום שנאמר 'יומת' בלבד ולא 'מות יומת', הוא במיתה בידי שמים, והביא דוגמא מפסוקנו שנאמר 'וזחזר הקרב יומת', ודרשו חז"ל שהוא מיתה בידי שמים. אולם דייק מאונקלוס שכתב 'יתקטל' שס"ל (כ"ע להלן) שמיתתו בחנק – והיינו בידי בית דין. וכ"כ האב"ע (כאן): 'ובית דין ימיתוהו'.
וכבר נחלקו בזה במשנה (סנהדרין פא): 'זר ששימש במקדש, רבי עקיבא אומר בחנק, וחכמים אומרים בידי שמים'. ובגמ' (שם פד) ביארו את שורש המחלוקת בלפותות, ונוסף שם שיש מחלוקת תנאים בדעת רבי עקיבא, האם דינו בחנק או בסקילה.

²⁴ א"ה. בספרינו וישע מלא וי"ו. וישע חסר וי"ו 1. שמואל א כג ה: וַיִּשַׁע דָּוִד אֶת יִשְׁבִּי קַעֲלָה:

2. שמואל ב ח ו: וַיִּשַׁע ה' אֶת-דָּוִד בְּכָל אֲשֶׁר הָלַךְ: / 3. איוב ה טו: וַיִּשַׁע מִתְּהַב מִפִּיָּהּ וּמִיַּד חִזָּק אֲבִיזָן:

²⁵ מלים לועזיות 'מפוצצות' אפשר להביא את המאור ושמש גם בלי המלים האלה.

²⁶ ספר מי השלוח ח"ב - פרשת במדבר.

והנה לדעת חכמים שמיתתו בידי שמים היינו שימות בקיצור שנים, שזה ענינה של מיתה בידי שמים. (כמבואר בירושלמי ובתוס' בכ"מ, ויש בזה ג' שיטות, ראה הערה 27)

בת"י מבואר יתירה מזאת: ובמיטל משפנא יפרקון יתיה ליואי ובמיטרי משפנא יקימון יתיה ליואי וחילוני דיקרב יתקטיל באיטא מצלהבא מן קדם יי: [ובנסוע המשכן יורידו אותו הלויים, ובחנות המשכן יקימו אותו הלויים. והור שיקרב יומת באש מלהטת מלפני ה'] בת"י מבואר שאופן מיתת הזר הקרב לעבודת הלויים בהקמת ופירוק המשכן, הוא על ידי אש לוחטת שתצא מלפני ה'. והיינו שודאי אינו סובר כר"ע שמיתתו מיתת בית דין. ואף לא ס"ל כדעת חכמים שמיתתו בידי שמים – בקיצור ימים, אלא לדעתו אכן יומת בידי שמים אך על ידי אש לוחטת שתצא מלפני ה'. והנה פשטות דבריו מורים שיומת באופן מיידי באש שתצא מלפני ה' בעת שיקרב לעבודה, ולא משמע שביום מן הימים תצא אש מלפני ה' ותשרפהו (אכן אין זה מפורש להדיא בדבריו).

אסמכתא לדבר ניתן להביא ממה שאופן מיתתו זו 'באש לוחטת מלפני ה' מוזכר בת"י פעמים רבות בהקשר של קירבת זר אל הקודש או חילול של הכהנים בעבודה.

ב ז. ילקוט סופר. מטה זבולן ונשיא לבני זבולן אליאב בן חלף. במסורה ב' פעמים 'מטה' בריש פסוק, 'מטה זבולון', ואידך 'מטה עוז' ישלח ה' מציון (תהלים קי, ב'). ויש לפרש הכוונה לפי מה דאיתא במדרש תנחומא הטעם שלא אמר 'ומטה' בזבולן כמו שאמר בכולן, ללמדך שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא ונותן לתוך פיו של יששכר, לפיכך לא רצה הכתוב לעשותו טפילה לו, רק לומר לך ששכרו גדול כמוהו. וכן הוא אומר 'עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר' (משלי ג, יח), וכתוב 'בצל החכמה בצל חכמה' (קהלת ז, יב), לכן חשוב הכל כמטה אחד, וכאילו אמר 'יששכר מטה זבולן'. ע"כ. וזה כוונת המסורה 'מטה זבולן', ולא כתב 'ומטה זבולן', והטעם הוא, כי 'מטה עוז', 'מטה היינו משען, כמו דכתיב 'כל מטה לחם' (תהלים קה, טז), דמה שיששכר נשען עליך שאתה מפרנסו, 'עוז' זה הוא הכח והעוז שלך, ותחשב כמטה יששכר בעצמו ע"י שמחזיק ליששכר יש לו השפעה חוץ לדרך הטבע 'ומטה עוזך ישלח ה' מציון, שענין ה' בה תמיד בהשגחה פרטית.

ג ד פנים יפות. ויכחן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם. ענינו כי כתיב 'ותולדת אהרן ומשה', ואחז"ל (סנהדרין יט:): כי כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו. והטעם בזה, כיון שאחז"ל (עירובין מז:): שמותר לכהן לטמאות לחכם, שלא מכל אדם זוכה ללמוד, והיינו שצריך ללמוד מפי הרב שהוא שורש נשמתו, לכך נקראו 'תולדות אהרן ומשה' שהיה שורש נשמתם בהם, ואמר ע"ז שזה גרם מיתתם מפני שהורו הלכה בפניהם, שהיה ראוי שיקבלו מפי משה ואהרן שהם שורש נשמתם. וזה היה ג"כ החטא בהר סיני, כדכתיב 'ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו' (שמות כד, יא), שלא היה ראוי להם לקבל האור אלא מה שנאצלו להם ע"י משה ואהרן, והם כוונו לקבל האור ע"י עצמם, והיינו דכתיב 'ואל אצילי בני ישראל' (שם) שלא קבלו האור דרך האור של משה ואהרן. והיינו דאמר שאלעזר ואיתמר לא עשו כן, אלא קבלו אור כהונתם מאור הנאצל לאהרן, והיינו דכתיב 'ויכחן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם' מאור הנאצל מאהרן עליהם.

27 מציון ג' שיטות מה היא מיתה בידי שמים, ומה ההבדל בינה לבין מיתת כרת, ולכו"ע ענינה של מיתה בידי שמים היא מיתה בקיצור שנים, וכדלהלן. א. שיטת הירושלמי (פ"ב דביכורים הובא בתוס' יבמות ב. ד"ה מתני') שמיתת כרת היא מיתה קודם גיל חמישים. ואילו מיתה בידי שמים היא מיתה קודם גיל שישים. וכן הביא רבנו יונה בשערי תשובה (ג, קכד). ב. שיטת הבבלי (מוע"ק כח. – להבנת תוס' ביבמות ב. ובשבת כה. וכגירסת הר"ח שם בגמ' 'שישים, זו היא מיתת כל אדם. ולא כגירסת שלפנינו: מת בגיל שישים איתא לגירסה זו אין שחרי המלה 'גיל' במשמע זה אינו נכון וחז"ל לא השתמשו בו לשון התלמוד ששים – זו היא מיתה בידי שמים). שמיתת כרת היא מיתה בין גיל חמישים לגיל שישים. ואילו מיתה בידי שמים היא מיתה בקיצור ימים ושנים, לאו דווקא בגיל שישים שהוא זמן מיתת כל אדם. (אמנם בתוס' מוע"ק כח. ישנה משמעות כגירסת התלמוד שלפנינו עיי"ש וצ"ע). ג. שיטת רש"י (הובא בתוס' יבמות ב. ובתוס' מוע"ק כח. בשם י"מ) שמיתת כרת ומיתה בידי שמים שווים הם (ומשמע שאף מיתה בידי שמים היא קודם חמישים או קודם שישים) אלא שבכרת אף זרעו נכרת, ואילו במיתה בידי שמים אין זרעו נכרת. אמנם שיטת הריב"א (הובא בתוס' יבמות ב.) שאף בכרת אין זרעו נכרת ורק בכרת של עריות שכתוב בהם 'עירי' – זרעו נכרת.

ג' לח הרב חיים גריינימן ז"ל. וְהַחֲנִינִים לִפְנֵי הַמֶּשֶׁכֶן קִדְמָה לִפְנֵי אֶהָל מוֹעֵד מִזְרְחָה מִשָּׁח וְאַחֲרָיו
וּבְנֵיו שְׁמֵרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ.

בתמיד כ"ו א"י יליף מהאי קרא דהכהנים והלויים שומרים במקדש. והא דמייתי האי קרא אף
דאין בו ציווי אלא שכן היה, ולא מייתי קראי דקרח שנאמר בהן ציווי, אפשר דהוא משום
דמשמרת דקרא לא מתפרש דוקא שמירה בפועל, אלא כמו וַיִּשְׁמֶר מִשְׁמֶרֶתִי (בראשית כו, ה),
מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמָתִי (במדבר יח, ח), וכמו משמרות כהונה, וכיו"ב, ורק מהאי קרא דוחזקנים וגו' שומרים
משמרת המקדש וגו', משמע דבחנייתם לפני המשכן היו שומרים אותו, וחזינון מזה דגם משמרת
דקרח הוא חיוב שמירה, ועי' רמב"ן בקרא דְּהַלְלוּם יַחְנֹנוּ (במדבר א, ג).

הרב דוב לנדו נר"ו. וְהַחֲנִינִים לִפְנֵי הַמֶּשֶׁכֶן וגו' שְׁמֵרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ וגו'
המל"מ פ"ח מה' בית הבחירה ה"ה תמה על המפרש בתמיד שפירש ההיא דתנן התם ברפ"ק
והרובין היו שומרים שם, ופי' המפרש דהיינו קטנים פחותין מי"ג שנה. ותמה המל"מ, איך יתכן
דמצוה זו שהיא שמירת מקדש שהיא מצות עשה יניחו אותה לעשות לקטנים שאינם בני מצוה,
יעו"ש.

ולכאורה בכל מצוה המוטלת על רבים ואין קיומה של מצוה זו מוטל על כל המחוייבים בה וסגי
שתקויים על-ידי יחיד או כמה מהרבים, והאחרים נפטרים מחיובם לקיימה ע"י קיום המצוה של
זולתם, לא איכפת לן אם תקויים המצוה גם ע"י אותם שאינם חייבים בה, ואף אם תיעשה ע"י
חש"ו [=חרש שוטה וקטן] דלאו בני דעה ולא בני מיעבד מצוה ניהו כלל, אם אך ע"י עשייתם
יקויים כל הנדרש בדין המצוה כהלכתו וכתיקונו. ושעמא דמילתא, דהא אף אם תקויים המצוה
ע"י פקח ובר חיובא נמי לא ירויחו האחרים שלא קיימה טפי מאילו תיעשה ע"י חש"ו (אם אך
יקויים כל הנדרש בדין המצוה וכנ"ל). שהרי לעולם כל ריוחם של האחרים אינו אלא שעל ידי קיום
זולתם הם נפטרים מהחיוב המוטל גם עליהם, ותו לא מיד, ואין להם חלק וזכות בקיום המצוה
שלא נעשית על ידם, ואחריני דעבדוה לא שליחותיהו קעבדי, וא"כ מאי נפ"מ להם מאין יבוא
להם פטורם אם מקיום של בר חיובא או מקיום או מעשה של אחר, ואפילו של חש"ו, והלא לא
נאמר בדיני המצוה שאין פעולתה מועלת רק אם תקויים ע"י מי שנצטווה בה ולא ע"י זולתו.
ולהנ"ל דמצוה המוטלת על רבים לא איכפת לן אם תקויים אפי' ע"י חש"ו, אם רק ע"י כך
יקויים הנדרש במצוה זו כהלכתו וכתיקונו, א"כ ה"ה בנדר"ד, כיון דאין המצוה מוטלת על כל
הכהנים, וסגי בקיומה ע"י חלק מהם, והאחרים החייבים שאינם מקיימים נפטרים מחיובם ע"י
קיומה ע"י זולתם, מאי נפ"מ להו מי ישמור הקטן או הגדול. דכל שע"י שמירת השומר בין שהוא
גדול בין שהוא קטן קויימה השמירה כהלכתה, וכפי המוטל והנדרש במצוה זו, ונפטרו מחיובם
ע"י שמירה זו גם אלה שלא שמרו, אחת היא להם, דהא טפי מפטור זה אין להם בקיום זולתם.
ולא נתחייבו הכהנים שיהא בעולם קיום מצות שמירת מקדש כהלכתה (ע"י בר חיובא), אלא
שורש מצותם היא שמירת המקדש כהלכתה, ובהעדר השמירה יעברו עליה כולם, ובהתקיים
השמירה כהלכתה לא יוסיף להם מאום ולא יגרע מהם אם השומרים יהיו בני חיובא או לא בני
חיובא ואפי' חש"ו.

ג' לט שמן רוקח. כָּל פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. הנה רבותינו אמרו שעל כן היו הלויים
המעוטין בכל השבטים, לפי שהיה הארון מכלה בהם. והרמב"ן תמה על זה, כי עדיין לא נשאו
את הארון שיהא הקדושה מכלה בהם. והנכון בזה כמ"ש בכלי חמדה לקיים דברי רז"ל כי הוא
יתברך הבוחן לבבות, היה בוחן את הלוי הראוי להתקרב ולעבוד את עבודת ה' במשכן,
והבלתי ראוי לא היה ממתין עד בואו לעבוד במשכן, אלא הרגו מקודם שלא יזכה לטעון בארון
כי 'לֹא יִגָּרַע' (תהלים ה, ה) כתיב בהם, עכ"ד. נמצא דמה שאמרו חז"ל שהיה הארון מכלה בהם,
אין הכוונה אחר שנכנסו בעבודה וטענו בו, כי אם קודם שנכנסו בעבודה היה הארון מכלה בהם,
כדי שכשיבואו למדה זו לישא את הארון יהיו כולם קדושים הראויים לכך.

ואמנם במדרש תנחומא איתא בזה"ל: ואתה מוצא שכל שבטו של לוי ממועט, ולמה היו
מעוטין לפי שהיו רואים את השכינה עכ"ל. ותמהני על הרמב"ן כי אף שלא הונח לו במ"ש
רז"ל שהיה הארון מכלה בהם, לא הי' צריך לבחור לו טעם אחר, אלא הו' ליה להביא דברי

התנחומא. ואפשר דגם חז"ל כוונו לדברי המדרש תנחומא שהיו מעוטים על שהיו רואים את השכינה, ומ"ש שהיה הארון מכלה בהן, אינו אלא לראיה, דהרי אף הארון הדין מכלה בהם, וכ"ש שהיו רואים פני השכינה, ומביא ראיה מן הארון המפורסם בפסוק שהיה מכלה.

ג נא. הרב חיים גריינימן ז"ל. ויתן משה את פסוקי הפסוקים לאהרן ולבניו במדרש רבה איתא שנתן מחצה לאהרן ומחצה לבניו, כשם שאמר לו הקדוש ברוך הוא, מכאן מוכח הדין המבואר בגמ' דחמש סלעים של פדיון הבן אפשר לחלקו וליתנו לעשרה כהנים ואין צריך ליתן כל החמש סלעים דוקא לכהן אחד, דכאן חילק משה את הכסף ומחצית הכסף הוא מחצית מרע"ג בכורים. ובגמרא לא נתפרש מנלן דלשני כהנים שפיר דמי ואפשר שהוא פשוט מסברא.

הפטרות במדבר

הרב גור-אריה צור נר"ו. בפירוש ההפטרות ושייכותה לפרשה בהפטרותנו, הנביא נשלח להוכיח את ישראל על אשר שכחו אלהיהם כנאמר וְאֵתִי שָׁכַחָה נַאֲם יְהוָה [פסוק טו']. אלא שלפני התוכחה מתנבא הנביא על מה שעתיד הקב"ה ליתן שכר טוב ליראיו כדי שיתנו לב לשוב: וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֹאמַר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֹאמַר בְּנֵי אֵל חַי: וְנִקְבְּעוּ בְּנֵי יִהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׁמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֵאל: ובפסוקים אלו לכאורה משתייכת ההפטרות ונקשרת לפרשת במדבר הפותחת את חומש הפקודים, ומתארת את פקודי בני ישראל בצאתם ממצרים עת ניצטוו להתפקד ולהספור: שָׂאוּ אֶת-רֹאשׁ כָּל-עֵדֻת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת כָּל-זָכָר לְגִלְגָּלָתָם.

וכן יש לכאורה דמיון בין ההפטרות לפרשה, שהפרשה מדברת ביציאת עם ישראל מן הגלות כשמושה רבנו בראשם, וכן ההפטרות מדברת על יציאת עם ישראל מן הגלויות כשדוד המלך בראשם: וְנִקְבְּעוּ בְּנֵי יִהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׁמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֵאל: ופירש רש"י: וְשָׁמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד הוּא דוד מלכם, וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ מפרש מצודת דוד: וְעָלוּ. מארצות הגולה יעלו אל ארצם. כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֵאל כִּי יוֹם גָּדוֹל וְנִכְבֵּד יִהְיֶה יוֹם קְבוּץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִפִּיצָם הָאֵל כַּמְפּוֹזֵר זֵרַע ע"פ השדה.

עד כאן הדמיון לפרשה ולכאורה היה די בזה כדי לשייך ההפטרות לפרשה. אלא שהפסוק הפותח את ההפטרות לכאורה רחוק מן הדמיון והשייכות לפרשה. שהרי בפרשתנו נאמר בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת, ואילו בהפטרות מתנבא הנביא בלשון שוללת המספר: וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר! והרי עיקר עניין הפרשה הוא מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אשר בן יִמָּד וְיִסָּפֵר! ולעומקו של מקרא יש לומר כי לא רק דמיון נמצא בין הפסוקים אלא גם קשר של קיימא, קשר של שלשלת ורצף הדורות קשר של סיבה ומסובב קשר של עילה ועלול.

וקשר זה יקרא בשם יוֹם יִזְרְעֵאל. וכבר רמזו מצודת דוד באומרו כי יום גדול ונכבד יהיה יום קבוץ ישראל אשר הפיצם האל כמפוזר זרעים ע"פ השדה. והיוצאים מארץ מצרים הרי הם כזרעים אשר על פני השדה, אשר ימָד ויִסָּפֵר בעת זריעתם, והתבואה אשר תצא מזרעים אלו לעתיד לבוא תהיה ללא מדה ומספר. כמובא בהפטרות אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר וחזון אחרית הימים נעוץ הוא בתחילת היותנו לעם. ממספר הזרעונים אשר במדבר תעלה התבואה לעם רב אשר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר.

וכן פירש המלבי"ם שיום קבוץ גלויות יקרא יוֹם יִזְרְעֵאל על שם זרע האדמה וזה לשונו: שיקרא בשם יִזְרְעֵאל מענין זריעה, שהגלות יהיה דומה כזרע גרעיני

תבואה בעומק האדמה ונדמה לו שהגרעינים נרקבו ונבלו ואח"כ יציצו ויצמחו ויוציאו פרי תבואה כפלי כפלים, כן יציצו מן הגולים שנזרעו בארצות שביים עם רב כחול חים אשר לא יספר עם הגרים הנלוים עליהם כמו"ש חז"ל, וזם ירעאל היינו יום שתתגלה הזריעה הזאת שזרע אלהים בארץ וישא אלומותיו, יום זה יהיה גדול מאד מצד הנסים והגדולות שיעשה ה' ביום ההוא לעיני כל הגוים. עכ"ל. וכן תתגלה הזריעה הזאת שזרעו אברהם יצחק ויעקב, ובשבעים נפש שירדנו למצרים וכבר צמחה התבואה ועלינו ממצרים ששים רבוא, ומהזרעים הללו של ששים רבוא לעתיד לבוא תהיה תבואה רבה של וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל חִים אֲשֶׁר לֹא יִמְד וְלֹא יִסְפֹּר, וכולם יקראו בני אל חי. ובזה נעוצה סופה של ההפטרה לתחילתה: וְאַרְשִׁתִּיךָ לִי לְעוֹלָם וְאַרְשִׁתִּיךָ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: וְאַרְשִׁתִּיךָ לִי בְּאַמוֹנָה וְיָדַעְתָּ אֶת יְהוָה.

וכן אמרו במסכת שבת [לא.] אמר ר"ל מאי דכתיב (ישעיה לג-ו) "וְהָיָה אֱמוּנַת עֲתִידָה חֶסֶן יְשׁוּעַת חֲכָמַת וְיָדַעְתָּ". אֱמוּנַת זה סדר זרעים, ומדוע נקרא סדר זרעים בשם אמונה מפורש בתוספות שם בשם הירושלמי שמאמין בחי העולמים וזרע. ואשר על כן נקראים בני ישראל בפי הנביא בְּנֵי אֵל חֵי. שמאמינים בחי העולמים ואף שזרעים בדמעה הרי ברינה יקצורו, ובא יבא בְּרִנָּה נְשָׂא אֱלֻמָּתִיו (תהלים קכו, ו). ומתוך האמונה תרבה הדעת בה' כדמסיים ההפטרה וְיָדַעְתָּ אֶת יְהוָה ככתוב [ישעיהו יא, ט'] כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' פְּמִים לִים מְכֻסִּים בּ"א.

תן לחכם ויחכם עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בתנ"ך)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺